

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Moniki Pluciennik pt. „*Polska terminologia archiwalna w źródłach prawa*”.

Recenzowana rozprawa doktorska została przygotowana w pod kierunkiem naukowym Pana Prof. UMK dr hab. Władysława Stępnika. Liczy ona, wraz z obszernym wykazem bibliografii 382 strony tekstu. Jako recenzentka tej rozprawy, powołana uchwałą Rady Wydziału Nauk Historycznych UMK z dnia 19. 06. 2018 r., przedstawiam poniżej następujące uwagi.

I. Wybór tematu i konstrukcja rozprawy.

Wybór tematu recenzowanej rozprawy oceniam bardzo dobrze, a jej problematyka badawcza przedstawia się bardzo interesująco i posiada nie tylko walor naukowy, ale także praktyczny i dydaktyczny. Przedstawia ona wyniki trudnych, wielopłaszczyznowych badań naukowych nad polską terminologią archiwalną. Rozwój nowożytnej terminologii archiwalnej pokrywa się z rozwojem archiwistyki jako nauki. Nie ulega wątpliwości, że pracom naukowym i dyskusjom wokół interpretacji podstawowych zasad archiwalnych i metod opracowania archiwaliów towarzyszyły zawsze gruntowne badania terminologiczne. Pilna potrzeba podjęcia takich badań w Polsce wynikała nie tylko z rozwoju archiwistyki, ale także z konieczności ujednolicenia terminologii archiwalnej stosowanej w archiwach polskich powstałych w XIX i na początku XX wieku na ziemiach polskich w poszczególnych zaborach. Zarówno wcześniej, jak i obecnie potrzeba badań terminologicznych wynikała także z realizacji przez archiwa państwowe nowych zadań, np. związanych z opieką nad narastającym zasobem archiwalnym, masowością akt, a współcześnie również ze stosowaniem w archiwistyce nowoczesnych technologii, w tym powszechnym wykorzystaniem technik komputerowych, między innymi w zakresie zarządzania dokumentacją.

Jak podkreśla Autorka rozprawy, prawdziwa dyskusja naukowa nad potrzebą wypracowania jednolitej terminologii archiwalnej w Polsce była możliwa dopiero po odrodzeniu państwa polskiego po I wojnie światowej. Dyskusja ta zapoczątkowana została

podczas poznańskiego zjazdu historyków w 1925 roku i była prowadzona w środowisku archiwistów warszawskich. Niedługo potem ukazały się pierwsze artykuły K. Konarskiego, S. Ptaszyckiego i J. Siemieńskiego, opublikowane w pierwszych tomach najstarszego czasopisma archiwalnego w Polsce - „Archeionu”, ukazującego się od 1927 roku. Ukoronowaniem pogłębionych badań naukowych nad terminologią archiwalną w Polsce w okresie międzywojennym było opublikowanie pracy K. Konarskiego – *Archiwistyka nowożytna i jej zadania* (1929). Znaczący wpływ na ujednolicenie i rozwój polskiej terminologii archiwalnej w tym czasie wywarły także Wydawnictwa Kursów Archiwalnych, a zwłaszcza oraz opracowanie R. Przelaskowskiego - *Program prac wewnętrznych w archiwach nowożytnych*(1935), które zasłużenie spotkało się z międzynarodowym uznaniem.

Dalszy rozwój badań nad terminologią archiwalną w Polsce i na świecie miał miejsce po II wojnie światowej i zaowocował publikacją pierwszego Polskiego Słownika Archiwalnego w 1952 r., a następnie opracowaniem nowej wersji tego słownika w 1974 r. Nie można też pominąć wkładu polskich archiwistów do opracowania międzynarodowego słownika terminologii archiwalnej i słownika terminologii archiwalnej krajów socjalistycznych. Rozwój archiwów i archiwistyki wymusza dalszy rozwój terminologii archiwalnej. Obecnie konieczność taka wynika przede wszystkim z rozwoju dokumentacji elektronicznej i techniki komputerowej, standaryzacji działalności archiwalnej i rozwoju informacji naukowej.

Uwzględniając szerokie tło historyczne, Autorka recenzowanej rozprawy postawiła sobie za cel przedstawienie polskiej terminologii archiwalnej w źródłach prawa - w szerokim kontekście historycznym oraz w powiązaniu archiwistyki z innymi dziedzinami naukowymi.

Dla osiągnięcia zamierzonego celu Autorka przyjęła przemyślaną, przekonującą i właściwie rozbudowaną konstrukcję pracy. Rozprawa składa się z trzech logicznie skonstruowanych części, obejmujących łącznie 10 rozdziałów. Są one poprzedzone wstępem, którego treść w pełni odpowiada standardom pracy naukowej, jako, że daje on pełne wyobrażenie o zamierzeniach badawczych Autorki i o pełnej zawartości jej pracy.

Merytoryczna część recenzowanej rozprawy obejmuje następującą problematykę: Polska terminologia archiwalna w kontekście historycznym (cz. I), Prawne i metodyczne źródła terminologii archiwalnej (cz. II), oraz Proces terminologiczny archiwistyki (cz. III). Zawartość poszczególnych części pracy świadczy o znakomitym opanowaniu przez Autorkę wiedzy historycznej, archiwalnej i metodyki pracy naukowej. Rozprawę kończy zakończenie

w formie podsumowania oraz obszerna bibliografia. Zakończenie poprzedza załącznik zawierający alfabetyczny spis terminów zawartych w źródłach polskiego prawa archiwalnego, czyli w dekretach archiwalnych z 1919 i 1951 r., ustawie archiwalnej z 1983 r., a także w związanych z nimi aktach zmieniających i wykonawczych.

Konstrukcja rozprawy zasługuje na wysoką ocenę i bardzo dobrze świadczy o opanowaniu przez Autorkę obszernej, trudnej i złożonej problematyki badawczej. Właściwy wybór metod badawczych umożliwił natomiast kompleksowe przedstawienie polskiej terminologii archiwalnej w źródłach prawa, a więc realizację założonego celu badań.

Kolejne części rozprawy doktorskiej Pani mgr Moniki Płuciennik są bardzo rozbudowane. Fundamentalne znaczenie dla realizacji badań ma część pierwsza pracy, w której Autorka podejmuje rozważania na temat polskiej terminologii archiwalnej w kontekście historycznym. W rozdziale pierwszym Autorka słusznie wyszła od ogólnych zagadnień kształtowania się polskojęzycznego słownictwa archiwalnego, czyli od przedstawienia początków polskiej terminologii archiwalnej i kontynuacji prac nad terminologią w okresie powojennym, a następnie przeszła do domówienia zagadnień szczegółowych i przedstawienia wyników prac archiwistów polskich nad terminologia archiwalną, czyli analizy zawartości pierwszego *Polskiego Słownika Archiwalnego* z 1952 roku oraz drugiego *Polskiego Słownika Archiwalnego* z 1974 roku. Oceniając bardzo pozytywnie ten fragment pracy pragnę zwrócić uwagę na fakt, że stosunkowo mało uwagi, w porównaniu z szeroko omówionymi pracami poprzedzającymi powstanie słownika z 1952 r., poświęciła Autorka kształtowaniu się terminologii archiwalnej w okresie międzywojennym. Autorka doceniła zasługi K. Konarskiego, J. Siemieńskiego i R. Przelaskowskiego, ale nie podkreśliła wpływu Wydawnictwa Kursów Archiwalnych i samych kursów, organizowanych w latach 1925-1938, na kształtowanie się polskiej terminologii archiwalnej. Kursy archiwalne zmusiły archiwistów warszawskich do uporządkowania i pogłębienia wiedzy teoretycznej, stworzyły konieczność zbudowania polskiej terminologii archiwalnej oraz stały się impulsem do powstania literatury o tematyce archiwalnej i kancelaryjnej. Duży wpływ na kształtowanie się terminologii archiwalnej w tym okresie miały także prace nad wprowadzeniem w Polsce nowego systemu kancelaryjnego w latach trzydziestych XX wieku oraz wyjazdy studyjne archiwistów polskich do krajów europejskich. Dzięki podjętym w okresie międzywojennym badaniom terminologicznym, archiwiści polscy wnieśli znaczący wkład w opublikowanie po wojnie polskiego i międzynarodowego słownika archiwalnego. Na s. 30 Autorka podkreśliła, że Polski Słownik Archiwalny był przedmiotem obrad

Międzynarodowego Komitetu Terminologii Archiwalnej przy Międzynarodowej Radzie Archiwalnej w Strasburgu w 1959 r. Warto więc, planując publikację niniejszej rozprawy poszerzyć te informacje o ocenę polskiego słownika przez to gremium poprzez sięgnięcie do wydawnictw MRA. Na s. 36 Autorka pisze o dyskusji terminologicznej w Polsce w latach siedemdziesiątych i projekcie słownika z 1970 r. Przygotowując rozprawę do druku, warto również omówić ten projekt.

Drugi rozdział rozprawy poświęcony jest drugiemu i trzeciemu etapowi rozwoju polskiej terminologii archiwalnej. Autorka wnikliwie przeanalizowała zarówno uwarunkowania wewnętrzne, jak i zewnętrzne, które wpłynęły na konieczność dalszych prac nad polską terminologią archiwalną w latach siedemdziesiątych oraz w połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Dużą część tego fragmentu rozprawy stanowi szczegółowe streszczenie opisu prac środowisk archiwalnych nad terminologią archiwistyki polskiej od lat siedemdziesiątych XX wieku do czasów najnowszych. Doceniając wkład wybitnych archiwistów w rozwój polskiej terminologii archiwalnej należy zwrócić uwagę na pracę Cz. Biernata, *Problemy archiwistyki współczesnej*, Warszawa 1977 i jej wpływ na terminologię. Praca ta w swoim czasie wywołała w środowisku archiwalnym ożywioną dyskusję. Interesująca jest uwaga Autorki o projekcie słownika NAC, który pomimo zapowiedzi nie ukazał się. Generalnie, zabrakło w tekście większego wyeksponowania wpływu terminologii na kwestie metodyki archiwalnej. Słuszne jest twierdzenie Autorki, że zaniechanie w ostatnich latach prac nad terminologią archiwalną w Polsce, w obliczu dynamicznego rozwoju tej dyscypliny naukowej, przynosi negatywne skutki, np. w postaci beztróskiego wprowadzania nowych terminów, między innymi zapożyczonych z języków obcych.

Bardzo istotne rozważania dla realizacji tematyki określonej w tytule recenzowanej rozprawy doktorskiej zawiera trzeci rozdział pracy dotyczący polskiej terminologii archiwalnej w kontekście międzynarodowym. Autorka omówiła w kolejności a obcojęzyczne i wielojęzyczne słownictwo archiwalne, wykazując przy tym znakomitą orientację w zakresie stanu badań nad terminologią archiwalną w innych krajach oraz znajomość polskiej i zagranicznej literatury przedmiotu na ten temat, a także wpływ terminologii obcej na polskie słownictwo archiwalne, poczynając od początków XX wieku do czasów współczesnych. Autorka rozprawy słusznie podkreśliła, że polska terminologia archiwalna nie funkcjonuje w oderwaniu od międzynarodowego słownictwa archiwalnego. Rola terminologii, a przede wszystkim międzyjęzykowa harmonizacja terminologii jest nie do przecenienia dla prawidłowej komunikacji pomiędzy różnymi państwami, zwłaszcza w

sytuacji dynamicznego rozwoju archiwistyki, a także dynamicznego rozwoju nowych technologii i ich wpływu na wszystkie dziedziny nauki. Za bardzo wartościowy uważam fragment tego rozdziału, dotyczący percepcji międzynarodowej terminologii archiwalnej w archiwistyce polskiej, w którym Autorka przedstawiła między innymi prace kolejnych zespołów archiwalnych nad terminologią archiwalną i wznowieniem Polskiego Słownika Archiwalnego. Jak pokazują badania przeprowadzone przez Autorkę, do niepowodzenia tych - często bardzo zaawansowanych prac polskich archiwistów, w tym polskich archiwistów pracujących w organizacjach międzynarodowych, dochodziło z różnych powodów, jak np. likwidacja Zakładu Naukowego Archiwistyki w Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w 2008 r., czy brak kontynuacji badań nad terminologią przez następców. Zwróciła uwagę także na pominięcie w zespołach zajmujących się terminologią archiwalną przedstawicieli ośrodków akademickich. Generalnie jednak wypada zgodzić się z powołanymi przez Autorkę słowami Bolesława Woszczyńskiego, że „z doświadczeń obcej terminologii archiwalnej można korzystać tylko porównawczo i z wielką ostrożnością, ponieważ każda definicja kształtuje się we właściwych sobie materiałach archiwalnych i we właściwych sobie formach bogactwa i precyzji języka”.

Druga część pracy dotyczy prawnych i metodycznych źródeł terminologii archiwalnej i obejmuje dwa kolejne rozdziały. W rozdziale czwartym Autorka dokonała analizy prawnych źródeł polskiej terminologii archiwalnej w dekreście o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwalią z 7 lutego 1919 r. oraz w dekreście o archiwach państwowych z 23 marca 1951 roku. W rozdziale piątym poddała natomiast analizie terminologię archiwalną, zawartą w ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz słownictwo archiwalne w aktach prawnych powiązanych z ustawą archiwalną, jak również w wybranych źródłach prawa powszechnego i w przepisach metodycznych archiwistyki.

Przeprowadzona przez Autorkę analiza terminologii archiwalnej, występującej w przepisach prawa polskiego pokazuje, że zakres tej terminologii w źródłach prawa nie jest nazbyt szeroki. Jest to bardzo istotne, ponieważ definicje zawarte w źródłach powszechnie obowiązującego prawa są definicjami legalnymi, autentycznymi, a przez to wiążącymi. Dotyczy to zarówno terminologii archiwalnej występującej w przepisach dekretu z 1919 i 1951 r., jak i terminologii stosowanej w ustawie o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, a także słownictwa archiwalnego stosowanego w aktach wykonawczych powiązanych z ustawą. Oprócz przepisów prawa największy wpływ na percepcję terminologii

archiwalnej ma metodyka archiwalna. Przepisy metodyczne wydawane przez Naczelnego Dyrektora, a odnoszące się do realizacji poszczególnych funkcji archiwów i mające praktyczne zastosowanie w pracy archiwów, bardzo precyzyjnie i z dużą szczegółowością regulują stosowanie terminów archiwalnych. Przepisy te, jak podsumowuje Autorka rozprawy, razem z przepisami prawa archiwalnego pełnią bardzo ważną rolę w tworzeniu, definiowaniu i kodyfikowaniu terminologii archiwalnej. Lektura tej części pracy nasuwa kilka uwag i pytań, np. czy w rzeczywistości w aktach prawnych należy oczekiwać definiowania terminów, czy brak definicji legalnych, a więc zawartych w odpowiednim akcie prawnym nie świadczy przypadkiem o słabości dyscypliny? W opisie obowiązującej ustawy brak informacji, że została ona oparta w znacznej mierze na konstrukcjach francuskiego prawa o archiwach z 1979 roku. Uważam też, że Autorka przeceniła wpływ istnienia archiwów partyjnych i ich zasobu na kształt ustawy archiwalnej. Dla pojęcia narodowego zasobu ważniejsze są raczej zagadnienia związane z dokumentacją archiwów kościelnych, które miały wpływ na kształt ustawy. Warto podkreślić jest to, że w kolejnych rozdziałach tej części pracy Autorka dokonała analizy nie tylko definicji, ale także pojęć i terminów archiwalnych. Bardzo interesująco przedstawia się także fragment rozprawy dotyczący dokumentu elektronicznego.

Trzecia część recenzowanej rozprawy doktorskiej, zatytułowana: Proces terminologiczny archiwistyki obejmuje kolejno rozdział ósmy: Działalność terminologiczna w archiwistyce (proponuję tytuł: Rozwój terminologii archiwalnej), rozdział dziewiąty : Terminologiczna działalność systemowa i rozdział dziesiąty: Terminografia archiwistyki. Wspólnym mianownikiem tej części pracy są rozważania Autorki na temat teorii tworzenia terminologii. Podjęcie przez Panią mgr Monikę Płuciennik tej trudnej problematyki, podobnie jak realizacja tego zamierzenia zasługują na wysoką ocenę. Rozdział ten pokazuje nie tylko źródła pojęć i terminów archiwalnych, ale także procesy dochodzenia do końcowego efektu, czyli do ich formułowania. Autorka podkreśliła, że na świecie, na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci znacznie wzrosła świadomość konieczności pogłębienia badań nad terminologią archiwalną. Recenzowana rozprawa Pani mgr Moniki Płuciennik oraz działalność niektórych środowisk archiwalnych w kraju stanowi najlepszy dowód na to, że także w Polsce istnieje świadomość pilnej potrzeby kontynuowania i pogłębiania badań nad terminologią archiwalną i stworzenia nowego słownika archiwalnego, tak ważnego dla dalszego rozwoju nauki i praktyki archiwalnej. Autorka pracy omówiła szczegółowo formowanie się polskiej

terminologii archiwalnej. Jej rozważania mogą być bardzo pomocne Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

Integralną część recenzowanej rozprawy pracy doktorskiej stanowi obszerny załącznik, który zawiera alfabetyczny spis terminów zawartych w źródłach polskiego prawa archiwalnego. Dobór terminów jest bardzo interesujący i może stanowić propozycję do dalszych prac nad słownikiem terminologii kancelaryjno-archiwalnej. Załącznik ten powinien być zamieszczony po zakończeniu pracy.

Pracę zamyka kilkustronicowe zakończenie, w którym Autorka podsumowała wyniki swoich badań naukowych nad *Polską terminologią archiwalną w źródłach prawa* i przedstawiła przemyślane, logiczne i interesujące wnioski.

II. Bibliografia pracy.

Wykorzystana przez Autorkę bibliografia pracy jest bardzo obszerna. Obejmuje ona pełny, szczegółowy wykaz wykorzystanych w pracy źródeł archiwalnych, źródeł drukowanych oraz literatury przedmiotu. Zaprezentowane w pracy rozważania świadczą bez wątpienia o tym, że Pani mgr Monika Pluciennika szczegółowo zapoznała się nie tylko ze źródłami, ale także z obszerną literaturą przedmiotu. O wysokim poziomie warsztatu naukowego Autorki recenzowanej pracy bardzo dobrze świadczy też umiejętność merytorycznej polemiki z poglądami powoływanych autorów. Wydaje się jednak, że Autorka powinna była wykorzystać również literaturę poradnikową i instruktażową, a zwłaszcza prace: R. Szczepaniaka, Z. Pustuły, E. Borodija, J. Krochmala i K. Strykowskiego.

III. Strona formalna pracy.

Formalna strona pracy zasługuje na pozytywną ocenę. Praca jest napisana dobrym językiem. Podobną ocenę należy wnieść do licznych przypisów, które są precyzyjne i dobrze rozbudowane. Bardzo dobrze świadczą one, co pragnę szczególnie podkreślić, o warsztacie naukowym Autorki. Oczywiście w tak obszernej pracy znaleźć można drobne uchybienia językowe i interpunkcyjne. Nie wpływają one jednak na pozytywną ocenę strony formalnej recenzowanej pracy.

IV. Strona merytoryczna pracy.

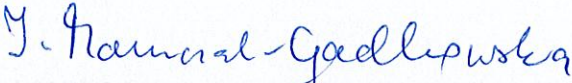
W mojej opinii Pani mgr Monika Pluciennik przygotowała bardzo interesującą i wartościową rozprawę doktorską. Zaprezentowała w niej trudną, ważną na gruncie teorii i praktyki archiwalnej, a rzadko podejmowaną problematykę badawczą. O skali trudności

podnoszonych i analizowanych przez Autorkę zagadnień badawczych świadczy fakt, że korzystała ona z dużej ilości źródeł archiwalnych i ogromnej ilości źródeł drukowanych oraz bardzo zróżnicowanej literatury. We wszystkich rozdziałach rozprawy znajdujemy wartościowe i przekonujące rozważania merytoryczne. Sposób ich prezentacji świadczy o bardzo dobrym warsztacie naukowym Autorki. Pragnę podkreślić, że walory rozważań zaprezentowanych w kolejnych rozdziałach rozprawy sprawiają, że recenzowana rozprawa stanowi bardzo wartościową monografię na temat Polskiej terminologii archiwalnej w źródłach prawa. Walory naukowe tej rozprawy, a także jej znaczenie dla teorii i praktyki archiwalnej oraz dla celów dydaktycznych sprawiają, że w mojej ocenie w pełni zasługuje ona na opublikowanie.

V. Ocena końcowa pracy.

Zaprezentowane wyżej uwagi upoważniają mnie do wyrażenia następującego stanowiska:

1. Rozprawa doktorska Pani mgr Moniki Płuciennik pt. „*Polska terminologia archiwalna w źródłach prawa*” przygotowana po kierunkiem Pana Prof. UMK dr hab. Władysława Stępnika stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Autorki w dziedzinie historii i archiwistyki, a także jej umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.
2. Rozprawa doktorska Pani mgr Moniki Płuciennik pt. „*Polska terminologia archiwalna w źródłach prawa*” spełnia tym samym wymagania określone w postanowieniach art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach o tytule w zakresie sztuki /Dz. U. 2003, nr 65, poz.595/.
3. W związku z powyższym wnioskuję o przyjęcie rozprawy doktorskiej Pani mgr Moniki Płuciennik i o dopuszczenie jej do dalszych stadiów postępowania w przewodzie doktorskim.

Prof. UAM dr hab. Irena Mamczak-Gadkowska

Poznań, 24 sierpnia 2018 r.